

Robert-Ştefan SABOTICI

THE OLD INSTITUTIONALISM - REVISITED

Theoretical
article

Keywords

*Theory of luxury class,
Economic institutionalism,
Sociologic institutionalism,
Political institutionalism*

Abstract

The distinctions with a meta-theoretical character about the old and the new institutionalism are, as it is normal, the preservation of new institutionalists, those who are representatives of a school of thought, mature and capable of producing reflections on his own domain. For this reason, the analysis of what they have in common and what is different, concern two moments of institutionalism that are first found in the works of new institutionalists. Old institutionalists usually respond to comments of the new representatives of the school, trying to show their sources and that there is no so much difference as the new institutionalists claim.

1. Vechiul instituționalism – concentrarea deliberată pe instituțiiⁱ

Există o mare probabilitate ca o caracterizare comparativă a vechiului instituționalism, prin raportare la noul instituționalism, prezentare care beneficiază de avantajul maturizării școlii și al perspectivei în timp, să fie cea mai potrivită (DiMaggio, Powell, 1991, p. 13). Principalul ei avantaj este acela că sintetizează temele vechiului și noului instituționalism și evidențiază clar diferențele dintre cele două abordări (DiMaggio, Powell, op. cit., p. 13, Tabelul 1.1.).

Dacă se alege o altă cale de prezentare, anume introducerea vechiului instituționalism, pe cele trei mari direcții, teorie economică, teorie politică și teorie socială, pornind de la cei care au generat acest tip de studiu, prima dificultate întâlnită este aceea că ei înșiși nu se defineau, cel puțin în lucrările de început, drept instituționaliști; astfel că, sistematizările făcute de noii instituționaliști sunt utile în a practica un fel de arheologie la nivelul operei vechilor instituționaliști. Această procedură este mai onestă intelectual, întrucât oferă posibilitatea de a discerne, pe de o parte, contribuțiile inițiatorilor școlii, iar, pe de alta, de a observa unde anume noii instituționaliști, din dorința de a se legitima, forțează textele înaintașilor. În plus, oricât de atractive ar fi considerațiile recente dintr-o tabără sau alta despre vechiul instituționalism sau despre cele două momente ale școlii, în măsura în care chiar în literatura de specialitate nu se mai face apel la lucrările vechilor instituționaliști, ci la interpretările lor noi, a-l cita pe Veblen ca atare sau pe Selznick, devine nu numai provocator, ci și util.

Instituționalismul economic al lui Thorstein Veblen, așa cum apare el în prima și cea mai cunoscută lucrare a sa, *Teoria clasei de lux*, cuprinde, într-adevăr, unele dintre punctele de interes pentru instituționalism, tratate în vechea manieră, așa cum sunt ele descrise de către DiMaggio și Powell. Astfel, pentru Veblen, conflictul este important, „când agresiunea înseamnă conflict cu oamenii și animalele, activitatea care este în primul rând onorabilă este aceea a mâinii forte” (Veblen, 2007, p. 17), dar nu se poate afirma că este central tocmai datorită mecanismului pe care Veblen îl descrie în amănunt de metamorfozare și sublimare a sa într-o activitate onorabilă (Ibidem, p. 127). Mai apropiată de poziția lui Veblen este caracterizarea sursei inerției în vechiul, respectiv noul instituționalism, pe care o fac DiMaggio și Powell; într-adevăr, Veblen consideră ca sursă a inerției interesele investite într-o anumită instituție atunci când scrie că „aceste instituții... care sunt ele însele un factor conservator... factor al inerției sociale, al inerției psihologice, conservatorism” (Veblen, op. cit., p. 127), el are în vedere „obiceiurile de gândire ale indivizilor care constituie comunitatea”ⁱⁱ.

În ceea ce privește evidențierea structurilor, caracterizarea făcută de către DiMaggio și Powell vechiului instituționalism, ca fiind interesat de structuri informale și nu de rolul simbolic al structurilor formale, este, în parte, adecvată în materia accentului pus pe structuri informale, dar inadecvată în privința rolului simbolic al acestora, subliniat în repetate rânduri de către Veblen (Veblen, op. cit., p. 239). Lucrarea lui Veblen, care în epocă a fost acuzată chiar de cochetărie cu marxismul în cercurile conservatoare, este astăzi văzută mai degrabă ca o reacție la ideologia utilitaristă dominantă în a doua parte a secolului XIX, ca o primă încercare de a releva importanța instituțiilor pentru viața economică, chiar dacă, dintr-o multitudine de subiecte pe care aceasta din urmă le poate oferi, autorul american s-a oprit la clasa de lux, la instituționalizarea acesteia și la rolul simbolic, de emulație, pe care aceasta îl are la nivel social.

Alți autori ca John R. Commonsⁱⁱⁱ (Commons, 1962, p. 30) sau Rexford G. Tugwell^{iv} (Tugwell, 1960, p. 213 și urm) au deja conștiința că fac economie în manieră instituționalistă (Commons, 1934); Rexford G. Tugwell a fost unul dintre principalii consilieri ai lui Franklin Delano Roosevelt pentru politica de New Deal, dar politicile propuse de el au întâlnit o puternică opoziție, în timp ce John R. Commons a fost una dintre autoritățile în materie de politică a muncii și de legislație în domeniu în Statele Unite în prima parte a secolului XX^v (Commons, 1935). Chiar dacă, în ordine istorică, instituționalismul economic, prin lucrarea lui Veblen din 1899, *Teoria clasei de lux*, este de obicei considerat punctul de plecare al teoriei instituționaliste, în speță al celei vechi, în realitate, așa cum afirmă unul dintre vechii instituționaliști, el însuși de formație sociolog, lucrarea economistului american a fost în epocă influentă mai degrabă printre sociologi decât printre economiști (Stinchcombe, 1997, p.1). Acesta este probabil unul dintre motivele principale pentru care instituționalismul, nu doar cel vechi, ci, mai ales cel nou (Jepperson, 2001, p. 4-6), a fost dezvoltat de către sociologi și aplicat de aceștia în domeniul lor de studiu; un alt motiv evident este acela că, prin obiectul și metodele ei, sociologia ca știință dezvoltă o perspectivă holistă, anti-individualistă. Dacă judecăm după opiniile lui March și Olsen, nu Philip Selznick stă la originea vechiului instituționalism sociologic, ci chiar Weber însuși, cu preocuparea sa pentru studiul instituțiilor și al birocrăției (March, Olsen, 1984, p. 734). Interesul special al neoinstituționaliștilor pentru sociologie, dezvoltarea teoriei în mediul acestei științe este, dincolo de diferențierile între cele două straturi ale teoriei, analizate de DiMaggio și Powell, dovada nu doar a filiației, ci și a unei legături de adâncime, puternice, între vechiul și noul instituționalism.

Pentru a introduce ideile vechiului instituționalism sociologic, procedez în aceeași manieră ca anterior cu acela economic, referindu-mă doar la câteva texte din opera scrisă în peste șase decenii de către Philip Selznick, încercând să confrunt unele dintre tezele formulate de acesta cu distincțiile făcute de către DiMaggio și Powell între vechiul și noul instituționalism și să subliniez ideea că realitatea teoriilor respective este mai subtilă decât raționalizările și aranjamentele ulterioare dictate de interese particulare de cunoaștere.

În prima sa lucrare publicată, la numai 24 de ani, Philip Selznick, analizând birocrăția, subliniază că, în definiția acesteia, „accentul este pe structura *informală* [subl. aut.] ca mecanism sau manifestare a modelelor birocratice” (Selznick, 1943, p. 50). Această afirmație justifică pe deplin diferențierea făcută de DiMaggio și Powell în privința criteriului accentului structural pus de vechiul instituționalism pe structura informală, spre deosebire de noul instituționalism care subliniază rolul simbolic al structurii formale. Aceeași idee a structurilor informale o regăsim în unul dintre cele mai cunoscute articole ulterioare ale lui Selznick, „relevanța structurilor informale pentru analiza organizațională subliniază semnificația conceperii organizațiilor formale drept sisteme cooperante” (Selznick, 1948, p. 27).

În lucrările de bătrânețe, confruntând vechiul instituționalism cu cel nou, Selznick recunoaște importanța structurilor formale, dar evidențiază și aspectele informale din spatele acestora, „structurile formale reflectă în mod dramatic miturile mediului lor instituțional, mai degrabă decât exigențele activităților specifice” (Selznick, op. cit., p. 273, Meyer, Rowan, 1977, Powell, DiMaggio, op. cit., p. 41), arătând că preocuparea pentru mituri și simboluri era prezentă încă în vechiul instituționalism și citează, pe lângă exemple din propriile lucrări, și sintagma lui Gaetano Mosca, *political formulae* (Ibidem, p. 274). De altminteri, această sintagmă a lui Mosca este folosită tocmai în legătură cu legitimarea diferitelor instituții, iar Selznick atrage atenția că vechiul instituționalism sociologic s-a preocupat de problema legitimării, în pofida afirmațiilor făcute de DiMaggio și Powell în repetat menționata sistematizare a diferențierii dintre vechiul și noul instituționalism. Faptul că Selznick nu pretinde pentru sine în mod gratuit că a fost interesat de problema legitimării, este dovedit de atenția pe care o acordă acesteia încă din tinerețe, afirmând că „organizația ca o economie... este direcționată spre probleme cum sunt legitimitatea autorității și dinamica persuasiunii” (Selznick, op. cit., p. 26); este dificil să nu recunoști într-o astfel de afirmație faptul că Selznick evidențiază legitimitatea ca o sursă a inerției instituționale chiar după criteriul enunțat de către DiMaggio și Powell.

Oricâte concesii ar fi făcut noului instituționalism, oricâte merite i-ar fi recunoscut și oricât de mult ar fi subliniat că unele dintre temele acestuia sunt originare în vechiul instituționalism și au fost frecventate și de acesta, la una dintre temele considerate specifice de către DiMaggio și Powell vechiului instituționalism, anume la valori considerate ca o formă fundamentală a cogniției, Selznick nu a renunțat de-a lungul întregii sale cariere. Selznick consideră că tema principală a ultimei sale lucrări, de fapt, a întregii sale opere, este „că știința socială este extensiv centrată pe valori: economia, știința politică, psihologia socială și sociologia sunt preocupate cu idealuri de raționalitate, legitimitate, autogovernare, dezvoltare personală și coeziune socială” (Selznick, 2008, p. XVII). Este ușor de observat că Selznick extinde câmpul valorilor dincolo de cele morale și estetice (de primele ocupându-se în alte lucrări, Selznick, 1995, pp. 33-34), introducând printre ele și unele, ca legitimitatea, care reprezintă teme ale noului instituționalism. Ceea ce rămâne însă caracteristic este ideea unei centrări axiologice a științei sociale pe care instituționaliștii noi încearcă să o evite pentru că reprezintă o realitate greu de administrat în interiorul unei discipline științifice stricte cu caracter cognitiv.

Concentrarea cunoașterii de către noii instituționaliști pe clasificări, pe rutină etc. este utilă însă, mai ales atunci când este descris la nivelul științei aspectul conservator, inertial, al instituțiilor și mai puțin atunci când se încearcă explicarea schimbării sau a genezei acesteia. În cercetarea empirică pe care o întreprind (Sabotici, 2016), ideea lui Selznick de a face din valori un punct central al cercetării poate fi folosită pentru a evidenția potențialele conflicte dintre actorii administrației publice ante-reformă și autorii reformelor, după cum poate fi utilă în a înțelege că schimbarea, deși este de explicat în principal în maniera alegerii raționale pe baza unui calcul utilitar, nu poate fi pusă într-un context mai larg decât dacă sunt luate în examinare valorile dominante din acel context și potențialul lor conflict cu valorile introduse prin reformă.

În prezentarea comparativă a vechiului și noului instituționalism, editorii uneia dintre cele mai citate lucrări despre noul instituționalism afirmă că „vechiul instituționalism a fost fățiș politic în analiza pe care o făcea conflictului între grupuri și strategiei organizaționale” (DiMaggio, Powell, 1991, p. 12). Această afirmație este corectă dacă prin ea se înțelege faptul că vechii instituționaliști acordau politicului un rol important în studiul instituțiilor, al conflictelor dintre și în interiorul instituțiilor și, mai ales, manierei de cooptare într-o anumită organizație. Ceea ce este surprinzător în aceste condiții este faptul că vechii instituționaliști nu se consacră nici pe departe, în aceeași măsură ca noii instituționaliști, studiului politicului și

instituțiilor politice. La o privire neprevenită asupra celor două momente ale curentului de gândire, se constată că, *nolens volens* (fiind vorba de studiul instituțiilor), reprezentanții acestuia, indiferent de moment, au o abordare de tip sociologic (desigur, ținând seamă de evoluțiile sociologiei în timp) pe care o aplică nu doar în studiul societății, ci și în acela al economiei și politicului. Însă, dacă reprezentanții noului instituționalism sunt mai preocupați de studiul instituțiilor politice și al celor sociale și mai puțin de al celor economice (cel mai probabil datorită dezvoltării metodelor cantitative în știința economică) – cu excepția notabilă a studiilor de economie politică, acestea nesuprapunându-se însă cu cele de știință economică propriu-zisă –, reprezentanții vechiului instituționalism erau mai interesați de studiul economiei propriu-zise, apoi de acela al sociologiei și doar în ultimul rând de cel al politicului^{vi}.

Dacă încerci să reconstitui analiza instituțiilor politice făcută de vechii reprezentanți ai curentului, trebuie să faci o veritabilă arheologie, pentru că, chiar autori importanți ca Veblen sau Selznick nu au dedicat lucrări specifice analizei instituțiilor politice, în pofida rolului pe care îl atribuie politicului în viața instituțiilor din domeniul economic și social. Consider că modul în care caracterizează DiMaggio și Powell (Tabel 1.1, Idem) vechiul instituționalism este corect în privința modului în care înțelege acesta politicul, dar vreau să rețin din această direcție de cercetare a vechiului instituționalism, aceea a instituțiilor politice, câteva idei, deoarece le pot folosi în cercetarea pe care o întreprind.

Este vorba în primul rând de modul în care interpretează Veblen schimbările introduse în special de către Bismarck în Germania imperială prin birocratizarea instituțiilor, unde „populația a ieșit recent dintr-o stare necondiționată de vasalitate și aservire încât... sistemul birocratic prusac este resimțit ca o ușurare și un privilegiu, este *libertate* (sub. aut.) în contrast cu condițiile care continuă să trăiască în tradiție și, în anumită măsură, în atitudinea obișnuită a supușilor^{vii}” (Veblen, 1915, p. 234). În prima sa lucrare importantă, Selznick afirmă că „problema crucială pentru democrație nu este pentru ce te lupti, ci cu ce mijloace te lupti... problema mijloacelor privește ceea ce se face acum și pe urmă și acestea sunt probleme fundamentale în politică” (Selznick, 2006, p. 7). Așadar, dincolo de angajamentul pentru democrație al lui Selznick pe care îl întâlnim până în lucrările sale târzii (Selznick, 2003, p. 183 și Selznick, 1995, p. 35.), relevant rămâne accentul pus de acesta în materie de politică și administrație pe modalitățile de acțiune, pe tipul de instituții folosite pentru a atinge anumite finalități.

Bibliografie

- [1] Commons John R., *Conservative Reformer* W. F. Kennedy, în *Economic Inquiry*, vol. I: 1, 1962.
- [2] Commons John R., *Institutional Economics*, Macmillan, New York, 1934.
- [3] DiMaggio Paul J., Powell Walter W., *Introduction*, în *The New Institutionalism in Organizational Analysis*, eds. Powell Walter W., DiMaggio Paul J., The University of Chicago Press, Chicago, 1991.
- [4] Jepperson Ronald L., *The Development and Application of Sociological Neoinstitutionalism*, în *Working Paper 2001/5*, Robert Schuman Centre, European University Institute, Florence, 2001.
- [5] March James G., Olsen Johan, *The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life*, în *The American Political Science Review*, 78:3, 1984.
- [6] Maritain Jacques, *Le paysan de la Garonne*, Desclee de Brouwer, Paris, 1966.
- [7] Meyer Rowan, *Institutionalized organizations: formal structure as myth and ceremony*, în *American Journal of Sociology*, Vol. 83, 1977, pp. 340-363.
- [8] Sabotici Robert-Ștefan, *Design instituțional în administrația publică locală*, lucrare de doctorat, coord. Adrian Miroiu, SNSPA, 2016.
- [9] Selznick Philip, *A Humanist Science. Values and Ideals in Social Inquiry*, Stanford University Press, Stanford, 2008.
- [10] Selznick Philip, *An Approach to a Theory of Bureaucracy*, în *American Sociological Review*, Vol. 8, No. 1 (Feb., 1943), pp. 47-54.
- [11] Selznick Philip, *Foundations of the Theory of Organization*, în *American Sociological Review*, Vol. 13, No. 1, Feb., 1948.
- [12] Selznick Philip, *Institutionalism “Old” and “New”*, *Administrative Science Quarterly*, Vol. 41, No. 2, 40th Anniversary Issue, Jun., 1996.
- [13] Selznick Philip, *‘Law in Context’ Revisited*, în *Journal of Law and Society*, vol. 30, no. 2, June 2003.
- [14] Selznick Philip, *Thinking about Community: Ten Theses*, în *Society*, vol. 32:5, 1995.
- [15] Selznick Philip, *TVA and the Grass Roots. A Study in the Sociology of Formal Organization*, în *University of California Publications in Culture and Society*, University of California Press, Berkeley and Los Angeles, 2006.
- [16] Stinchcombe Arthur L., *On the Virtues of the Old Institutionalism*, în *Annual Review of Sociology*, Vol. 23, 1997.
- [17] Tugwell Rexford G., *The Enlargement of the Presidency*, Doubleday, New York, 1960.
- [18] Veblen Thorstein, *Imperial Germany and the Industrial Revolution*, The Macmillan Company, New York, 1915.

[19] Veblen Thorstein, *The Theory of the Leisure Class*, Oxford University Press, Oxford, 2007.

[20] <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/128898/John-R-Commons>

[21] https://www.google.ro/search?q=STEPHEN+BELL+POLITICAL+institutionalism&oq=STEPHEN+BELL+POLITICAL+institutionalism&aqs=chrome..69i57.29232j0j8&sourceid=chrome&espv=210&es_sm=122&ie=UTF-8

NOTE

ⁱA se vedea în acest sens Arthur L. Stinchcombe, *On the Virtues of the Old Institutionalism*, în *Annual Review of Sociology*, Vol. 23. (1997), pp. 1+2-18, în special p. 5-6, unde autorul arată că Commons și Schumpeter, în analiza costurilor de tranzacție, nu ignoră problema legitimității, care este una dintre cele mai studiate în noul institutionalism; idei asemănătoare la Philip Selznick, *Institutionalism "Old" and "New"*, op. cit., p. 273, unde, citând DiMaggio și Powell, *The New Institutionalism in Organizational Analysis*, arată că, în pofida unor noi perspective, „continuitățile fundamentale sunt puternice, pentru că atât vechiul, cât și noul [institutionalism] reflectă o sensibilitate sociologică puternic internalizată”.

ⁱⁱPrin contrast, noii instituționaliști consideră ca sursă a inerției legitimitatea instituțiilor; trebuie însă observat că, în ultimă instanță, legitimitatea însăși – dacă ne referim la cunoscuta tripartiție a lui Weber din *Politica drept vocație* – este de raportat la individ și la interesele acestuia.

ⁱⁱⁱ Așa cum am menționat deja, Commons tratează despre problema legitimității care este una dintre temele noului instituționalism, după cum observă un comentator simpatetic din epocă, „fundamentele științei economice se află la un nivel mai adânc decât acela dat printr-o teorie a valorii economice, economia se bazează pe organizarea socială care poate fi explicată doar de o teorie a valorii sociale” (John R. Commons, *Conservative Reformer W. F. Kennedy*, în *Economic Inquiry*, vol. I: 1, 1962 p. 29-42, p. 30); să observăm în același timp însă că legitimarea anumitor instituții este realizată de către Commons pe baza valorilor, în stilul caracteristic, după DiMaggio și Powell, al vechiului instituționalism. Altfel spus, realitatea a ceea ce este denumit îndeobște vechiul instituționalism este, de regulă, mai complexă decât prezentările sistematice ale acestuia făcute de noii instituționaliști.

^{iv}Dacă ne referim la modul în care interpretează Tugwell președinția americană din punctul de vedere al bazei cognitive a ordinii, unul dintre criteriile prin care diferențiază DiMaggio și Powell (op. cit., p. 13) vechiul instituționalism de cel nou descoperim că, de fapt, Tugwell insistă tocmai pe acțiunea practică specifică neoinstituționalismului și nu pe angajarea caracteristică (după cei doi autori menționați) vechiului instituționalism, cf. Rexford G. Tugwell, *The Enlargement of the Presidency*, Doubleday, New York, 1960, p. 213 și urm.

^vA jucat un rol determinant în realizarea în 1935 a *Social Security Act*, primul program cuprinzător pentru vârstnici din Statele Unite finanțat prin taxe.

^{vi}Acum aproape o jumătate de secol, printr-o expresie care va deveni celebră, *cronolatrie epistemologică*, Jacques Maritain Maritain (1966, p. 21) intuia corect direcția în care se îndrepta cercetarea științifică, lupta de a fi *up-to-date*, pentru a avea confirmare științifică și recompensă socială (inclusiv pecuniară), în dauna studierii surselor – ceea ce, evident, nu este cazul la DiMaggio și Powell, dar se pot da numeroase exemple de acest tip, unul singur la întâmplare, Stephen Bell, *Institutionalism: Old and New*, 2002, în care profesorul australian de la University of Queensland, deși are ca subiect chiar abordările politicului de către vechiul institutionalism, reușește să nu menționeze nici un nume de autor și nici o lucrare, nici o sursă primară, făcând doar câteva trimiteri la surse secundare –.

^{vii}Termenul englez al lui Veblen este *subjects*, care poate fi tradus și cu *subiecți* și cu *supuși*; dat fiind contextul, am preferat a doua variantă.